

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*Дідок Юлія Валентинівна,
д. держ. упр., доц., професор кафедри державного управління,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0002-3364-115X*

УДК 614.9:35

doi: 10.34213/ap.21.01.15

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я ТВАРИН У ФРАНЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття узагальнює аргументи в межах наукової дискусії щодо використання стратегічного управління в діяльності органів державної влади, які реалізують національну політику у сфері охорони здоров'я тварин. Актуальність теми дослідження зумовлена загостренням потреби громадян у розв'язанні проблем, пов'язаних із охороною здоров'я тварин і благополуччям території країни щодо небезпечних зоонозних захворювань. Основною метою роботи є визначення стратегічних напрямів публічного управління охороною здоров'я тварин на прикладі провідних європейських країн. Об'єктом дослідження обрано Францію як державу, наближену до України за розміром, чисельністю населення, особливостями адміністративно-територіального поділу і структури тваринництва, що відкривають схожі перспективи перед сільськогосподарськими виробниками та харчовою промисловістю. В статті представлено результати дослідження інституційних і правових основ функціонування органів виконавчої влади і публічних установ, які реалізують національну політику у сфері охорони здоров'я тварин Франції, які засвідчили використання методів стратегічного управління. Охарактеризовано місію державної ветеринарної служби Франції, яка полягає у захисті здоров'я тварин, публічного ветеринарного здоров'я, навколишнього середовища. Висвітлено основні засади Національної стратегії благополуччя тварин на 2016–2020 рр. Франції. З'ясовано, що дана Стратегія спрямована на науковий супровід виробництва, посилення ветеринарно-санітарного контролю і санкцій, запровадження інновацій, модернізацію освітньої системи, регулювання жорстокого поводження з тваринами, розширення прав і можливостей зацікавлених сторін на усіх рівнях. Зазначено, що метою реалізації Стратегії є мобілізація зусиль усіх зацікавлених сторін на розвиток тваринництва і забезпечення благополуччя тварин, як одного з національних пріоритетів. Визначено, що стратегічними напрямками публічного управління охороною здоров'я тварин у Франції впродовж останніх 5 років є публічне ветеринарне здоров'я та благополуччя тварин. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для розроблення місії та стратегічних пріоритетів розвитку державної ветеринарної служби України з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій та досвіду розвинених європейських країн.

Ключові слова: стратегічне управління; охорона здоров'я тварин; місія державної ветеринарної служби; стратегія благополуччя тварин; національна політика у галузі ветеринарної медицини.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми управління охороною здоров'я тварин в Україні пов'язані з відсутністю належного наукового забезпечення діяльності органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у цій сфері, нерозумінням стратегічних пріоритетів і цілей діяльності ветеринарних організацій, невизначеністю місії, стратегічних цілей та відсутністю чіткої стратегії розвитку галузі ветеринарної медицини.

© Дідок Ю. В., 2021

У зарубіжних країнах охороні здоров'я тварин приділяється велика увага через її провідну роль у збереженні і розвитку тваринництва та забезпеченні продовольчої безпеки держави. У багатьох країнах використовуються стратегічний підхід до управління охороною здоров'я тварин, зокрема, розробка й реалізація цільових комплексних програм як складова стратегічного планування, розробка національних стратегій розвитку ветеринарних служб. Про позитивні результати використання інструментів і методів стратегічного управління охороною здоров'я тварин свідчить досвід провідних європейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню проблем застосування стратегічного управління в діяльності органів державної влади започатковано у працях вітчизняних науковців В. Бакуменка, О. Віханського, Д. Карамішева, В. Князева, В. Мамонової та зарубіжних учених – Д. Трейсі, Р. Уотермена, Ф. Хедоурі та ін. Незважаючи на наявність згаданих наукових напрацювань, питання застосування стратегічного управління як сучасної форми державного регулювання інноваційних процесів у сфері охорони здоров'я тварин України залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті полягає у дослідженні досвіду публічного управління охороною здоров'я тварин у Франції та визначенні його стратегічних напрямів.

Виклад основного матеріалу. Організація системи державного управління ветеринарною медициною Франції як держави, найбільш наближеної до України за розміром, особливостями адміністративно-територіального поділу, чисельністю населення, розмаїттям сільськогосподарських угідь і структурою тваринництва, є показовою з точки зору можливостей адаптації до умов України.

Боротьба з епізоотіями шляхом координації дій лікарів ветеринарної медицини у Франції розпочалась ще за часів існування Першої імперії (1804 р.). Відтоді структура державної ветеринарної служби на місцевому рівні постійно розвивалась, а згодом виникла необхідність координації діяльності місцевих установ ветеринарної медицини на національному рівні. В цей час французькі ветеринарні служби поділяються на центральні органи та деконцентровані служби: на регіональному рівні – обласні управління ветеринарної служби, на рівні департаментів – районні управління ветеринарної служби (рис. 1).

Рис. 1. Структура управління ветеринарною медициною Франції [4]

Місією ветеринарних служб є захист здоров'я тварин, публічного здоров'я, навколишнього середовища.

Захист публічного здоров'я забезпечується на підприємствах контролем додержання правил щодо боротьби з трансмісивними хворобами тварин, небезпечними для людини (сказ, туберкульоз, сальмонельоз, інші зоонози) всередині території та на її кордонах; оздоровленням тварин; реалізацією санітарно-гігієнічних заходів щодо безпеки продуктів тваринного походження під час їх транспортування та обігу. З цією метою здійснюються контроль від занесення на територію держави збудників інфекційних хвороб при імпорті/експорті тварин, сировини та продуктів тваринного походження; нагляд за самоконтролем на підприємствах; складання щорічних планів нагляду і контролю наявності у продуктах речовин, заборонених або небезпечних для людського споживання (важкі метали, пестициди, гормони, антибіотики та ін.).

Захист здоров'я тварин передбачає нагляд за хворобами, спроможними завдати важких економічних наслідків (ящур, чума свиней та інші хвороби, що вважаються контагіозними). Підозра на одну із хвороб або її декларування вимагає запровадження необхідних заходів з боротьби та профілактики [3].

Навколишнє середовище захищається шляхом інспектування установ у сферах тваринництва та агропродовольчої промисловості на предмет додержання вимог, задекларованих у відповідних правових актах щодо якості води, флори та фауни.

Посилення санітарного контролю продуктів, призначених для людського споживання супроводжувалося створенням численних структур, у яких працюють ветеринарні фахівці: Інституту санітарного контролю, Французької агенції санітарної безпеки продовольчих продуктів, Агенції ветеринарних медикаментів. Французька агенція санітарної безпеки продовольчих продуктів складається з 13 лабораторій, більшість персоналу яких є державними службовцями, але не завжди є фахівцями ветеринарної медицини [3].

До компетенції Генерального управління продовольства належать захист здоров'я рослин і тварин та контроль якості сільськогосподарських та продовольчих продуктів. Виконання цих завдань розподілено між кількома структурними підрозділами: Управління якості та захисту овочів, Управління здоров'я та захисту тварин, Управління санітарної безпеки продуктів, Управління регламентації, досліджень та координації контролю, Секція міжнародної санітарної координації, Управління службами санітарного контролю, Управління інформаційними системами.

Генеральна ветеринарна рада нараховує 19 генеральних інспекторів публічного ветеринарного здоров'я і виконує такі функції: відповідальність за всі питання наукового, технічного, адміністративного або економічного характеру, що стосуються компетенції ветеринарних інспекторів; підготовка порад міністру сільського господарства, який очолює раду, а також генеральному директору та директорам центральних адміністрацій; ініціювання пропозицій у межах своєї компетенції; відповідальність за вертикальні внутрішні зв'язки, міжрегіональні або міжнародні відносини (ЄС, ФАО, ВООЗТ); технічне та адміністративне інспектування й координація діяльності деконцентрованих служб під час криз, управління людськими ресурсами; підготовка рекомендованого списку осіб для кар'єрного просування. Генеральні інспектори публічного ветеринарного здоров'я можуть працювати в інших деконцентрованих службах міністерства, наприклад, у таких, як Управління сільського господарства та лісництва.

Більшість аспектів діяльності ветеринарних спеціалістів регулюється Сільськогосподарським кодексом (Code Rural), зокрема, другою його частиною, що стосується публічного ветеринарного здоров'я. Основні положення цього кодексу регламентують: відносини у процесі боротьби фахівців ДВС з хворобами тварин; професійні обов'язки ветеринарного лікаря; вищу ветеринарну освіту. Згаданий кодекс передбачає сувору відповідальність за порушення або ігнорування правил, визначених законодавством. Наприклад, сприяння виникненню чи добровільному розповсюдженню епізоотії серед тварин карається 5 роками ув'язнення та штрафом у розмірі 75 тис. євро. Якщо епізоотія виникла внаслідок недотримання відповідних вимог, розмір штрафу зменшується до 15 тис. євро, а термін ув'язнення – до 2 років. Якщо санітарний ветеринар не задекларував випадок виникнення хвороби серед тварин, обсяг покарання збільшується у 2 рази [8].

Інтенсифікація тваринництва, зміни адміністративно-територіального поділу, розвиток наук в останні роки спричинили загострення потреби пересічних громадян у розв'язанні проблем, пов'язаних із благополуччям тварин у науковому, етичному та емоційному аспектах. Концепція благополуччя тварин, яка тривалий час не визнавалась науковою, в наш час не викликає заперечень у науковій громадськості. Ця еволюція пов'язується зі значним науковим прогресом досліджень у даній галузі, що підтвердилось різноманітним діапазоном поведінки та емоцій тварин.

Протягом останніх років благополуччя сільськогосподарських тварин, домашніх тварин та тварин, яких використовують у наукових цілях, є головним об'єктом регуляторної політики на міжнародному, європейському та національному рівнях. У зв'язку з цим, Міністерством сільського господарства та продовольства Франції спільно з виробниками, вченими та організаціями, що переймаються проблемами захисту тварин, у 2016 р. прийнята Національна стратегія благополуччя тварин на 2016–2020 рр. як складова державної агроекологічної політики і потенційного чинника сталого розвитку сільського господарства Франції [7].

Стратегія благополуччя тварин спрямовується на посилення наукового супроводу виробників та ветеринарно-санітарного контролю і санкцій, запровадження інновацій, модернізацію освітньої системи, регулювання жорстокого поводження з тваринами, розширення прав і можливостей зацікавлених сторін на усіх рівнях. Реалізація Стратегії має на меті протягом 5 років мобілізувати концентрацію зусиль усіх зацікавлених сторін навколо національних пріоритетів на користь розвитку тваринництва і благополуччя тварин [1].

Стратегія благополуччя тварин визначає п'ять основних напрямів розвитку:

- поширення знань та сприяння інноваціям;
- розширення прав і можливостей зацікавлених сторін на усіх рівнях;
- продовження переходу на технології екологічного виробництва у тваринництві;
- розроблення комплексу заходів щодо запобігання та реагування у разі неналежного та/або жорстокого поводження з тваринами;
- інформування споживачів про перебіг реалізації стратегії та результати впровадження плану дій [7].

Стратегія також передбачає здійснення певних заходів стосовно домашніх тварин, коней і тварин, яких використовують у наукових цілях.

Стосовно домашніх тварин передбачається посилення контролю щодо за торгівлею домашніми тваринами, а саме: з метою посилення боротьби з позбавленням від дрібних домашніх тварин (собак, котів) і торгівлею ними будь-які особи, які займаються комерційною діяльністю, повинні задекларувати себе й отримати персональний номер системи SIRET, який необхідно вказувати у будь-якому оголошенні про продаж цих тварин. Це полегшує контроль над цим важливим сектором та визначення господарств, які не забезпечують належних умов догляду за тваринами. Планується запровадження регулятивних і наглядових заходів під час проведення конкурсів або виставок домашніх тварин [1].

Особливо розвиненою і важливою у Франції є кінна промисловість, що включає коней, призначених для змагань, спорту, праці або дозвілля. Об'єктивні критерії оцінювання благополуччя коней під час їх розведення або участі в різних заходах стали предметом останніх наукових публікацій. Державні інспектори, відповідальні за перевірку цих установ, у співпраці з фахівцями Французького інституту кінного і верхового спорту прагнуть забезпечити упровадження кращого досвіду в цю галузь. Стосовно коней, Стратегія благополуччя тварин передбачає здійснення заходів науково-дослідного характеру, підвищення якості ветеринарних послуг, поширення технічної та наукової інформації, покращання взаємодії та співробітництва між усіма учасниками цього сектора.

У Франції законодавчо врегульовано й упроваджено у практичну діяльність правило "3R" стосовно експериментів на тваринах:

– 1R означає, що за наявності альтернативних методів і можливостей їх застосування, необхідно якомога швидше відмовитися від випробувань на тваринах;

– 2R означає необхідність зменшення чисельності тварин, яких використовують у наукових цілях, без шкоди для наукових результатів;

– 3R означає необхідність уточнення процедур: тобто, оптимізувати методологію, що використовується, з метою зменшення болю у тварин, одночасно гарантуючи якісний науковий результат [1].

Стосовно тварин, яких використовують у наукових цілях, Стратегія передбачає заходи щодо розроблення альтернативних методів для проведення випробувань та пошуку засобів зменшення больових реакцій у тварин, які використовуються у наукових експериментах.

Розвиваючи Стратегію уряд Франції у 2017 р. затвердив Дорожню карту Стратегії і План благополуччя тварин, розроблений відповідно до агроекологічного підходу. План окреслює перелік першочергових заходів, що повинні здійснюватися за такими напрямками: освіта, науковий супровід, посилення контролю і санкцій, інформування, запровадження інновацій [2].

За напрямом освіти Стратегія благополуччя тварин має реалізовуватись шляхом досягнення цілей, окреслених у планах розвитку та трансформації сільськогосподарського та агропродовольчого секторів, що є запорукою успішності у майбутньому для сільського господарства Франції. Зокрема, створено 27 планів розвитку та/або трансформації ключових секторів агропродовольчого та сільськогосподарського призначення, які стосуються виробництва продукції тваринництва (яловичини, телятини, свинини, яєць, молока та молочної продукції), рослинництва (зернових, олій, сидру), молочної промисловості, а також секторів конярства, вівчарства, птахівництва, молокопереробної промисловості, виноградарства та виноробства, насінництва та ін. [6].

Поширення знань та сприяння інноваціям відбувається під гаслом: “Бути обізнаними та інноваційними, щоб адаптуватися до світу, що змінюється”. Знання є одним із ключових елементів прогресу в галузі благополуччя тварин, тому посилена увага приділяється розвитку наукових досліджень, популяризації їх результатів серед фахівців і зацікавлених осіб, що є необхідним для формування спільного розуміння цілей стратегії, яка повинна відповідати потребам та очікуванням громадян. У зв’язку з цим, особливого значення набуває підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації працівників на усіх рівнях. Зокрема, заходи стосовно цих напрямів фокусуються на таких категоріях фахівців:

- фермери та/або зацікавлені сторони (за допомогою базової або безперервної сільськогосподарської освіти та розроблення посібників);
- оператори забійних пунктів, працівники служб, відповідальних за захист тварин (шляхом посилення вимог до підготовки);
- селекціонери, ветеринарні лікарі (шляхом створення відділів із благополуччя тварин) [5].

За напрямом “науковий супровід” передбачаються такі заходи: створення резерву клітин з метою реалізації можливості надання оперативної допомоги фермерам і запобігання труднощам у догляді за тваринами; забезпечення селекціонерів діагностичними засобами з метою надання практичної допомоги в удосконаленні процесу розведення тварин; сприяння дослідженням щодо розроблення альтернативних безболісних методів розведення тварин і поширення цих знань.

Благополуччя тварин визнається пріоритетом під час здійснення контрольних заходів відповідними службами Міністерства сільського господарства та продовольства Франції.

За напрямом “посилення контролю і санкцій” реалізуються такі заходи:

- введення до штату посад фахівців системи внутрішнього контролю діяльності з метою підвищення ефективності контролюючих заходів при розведенні тварин та забезпечення цілеспрямованості перевірок об’єктів підвищеного ризику (у т.ч. забійних пунктів), крім офіційного щоденного контролю;

- перегляд положень і підходів до базової та безперервної освіти працівників Міністерства (фахівців ветеринарної медицини, технічних фахівців, які працюють на забійних пунктах);

- надання технічної підтримки службам контролю на забійних пунктах, за допомогою національних референтів та шляхом регулярного підсилення ієрархії керівників органів, відповідальних за захист населення;

- порівняння наглядових методів та результатів перевірок шляхом узагальнення та обміну практичним досвідом між інспекторами;

- суворий моніторинг перевірок, особливо у разі офіційного повідомлення;

- посилення кримінальної відповідальності у разі виявлення несприятливих наслідків контролю;

- посилення санкцій у разі неправильного чи поганого лікування тварин (допущення нових правопорушень, подвоєння санкцій та розширення можливостей неурядових організацій щодо винесення цивільних позовів на основі офіційного контролю);

- розширення компетенції інспекторів, задіяних у судових процедурах;

- підтримка дій Міністерства сільського господарства та продовольства Франції шляхом відправлення прокурорам звернення, датованого березнем 2018 р. щодо сприяння здійсненню кримінальних санкцій [2].

Метою заходів за напрямом “інформування” є покращання комунікації з населенням, що полягає в чутливому становленні до реальних потреб споживачів замість обмеження спілкування з громадянами лише з приводу правопорушень. Такий підхід має розвивати комунікаційний механізм, який гарантує споживачеві повагу до добробуту тварин. У даному напрямі реалізуються також заходи щодо маркування режимів виробництва у масштабі Національної ради з питань продовольства.

За напрямом “запровадження інновацій” передбачається: надання підтримки першому Національному Референц-центру з питань благополуччя тварин, створеному у 2017 р. з метою популяризації результатів досліджень та технічних нововведень; сприяння дослідженням з наукового забезпечення фахівців альтернативними методам ведення сільського господарства, що, зокрема, включає підтримку проектів ембріологічного напрямку (бюджет складає 4,3 млн. євро), збагачення середовища утримання тварин, у тому числі в умовах безземельного виробництва [7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Модель публічного управління ветеринарною медициною у Франції цілком уможливає реалізацію європейської політики у сфері охорони здоров'я тварин і пов'язаного з нею комплексу санітарних заходів. Здійснення ветеринарно-санітарного контролю у Франції є елементом дієздатної державної ветеринарної служби, побудованої на принципах, задекларованих у міжнародних і європейських документах. Місія державної ветеринарної служби Франції спрямована на захист здоров'я тварин, публічного ветеринарного здоров'я, навколишнього середовища. Важливою складовою державної агроекологічної політики і чинником сталого розвитку сільського господарства Франції є прийнята у 2016 р. Національна стратегія благополуччя тварин, спрямована на науковий супровід виробництва, посилення ветеринарно-санітарного контролю і санкцій, запровадження інновацій, модернізацію освітньої системи, регулювання жорстокого поводження з тваринами, розширення прав і можливостей зацікавлених сторін на усіх рівнях. Метою реалізації Стратегії є мобілізація зусиль усіх зацікавлених сторін на розвиток тваринництва і забезпечення благополуччя тварин, як одного з національних пріоритетів.

Спираючись на результати проведеного дослідження стратегічними напрямками публічного управління охороною здоров'я тварин у Франції впродовж останніх 5 років слід визначити:

- публічне ветеринарне здоров'я;
- благополуччя тварин.

Розв'язання сучасних проблем охорони здоров'я тварин в Україні потребує впровадження методів та інструментів стратегічного управління. Визначення місії та стратегічних пріоритетів розвитку державної ветеринарної служби має здійснюватись з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій та досвіду розвинених зарубіжних держав, що є перспективною для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. 2016–2020: une stratégie globale pour le bien-être des animaux en France / Site officiel du Ministère de l'Agriculture et de l'Alimentation. URL: <http://agriculture.gouv.fr/2016-2020-une-strategie-globale-pour-le-bien-etre-des-animaux-en-france> (дата звернення: 19.03.2021).
2. Bien-être animal: renforcement du plan d'action prioritaire. URL: <http://agriculture.gouv.fr/bien-etre-animal-renforcement-du-plan-daction-prioritaire> (дата звернення: 19.03.2021).

3. Fondeville A-L. La responsabilité des vétérinaires agents de l'état en droit français et en droit britannique. Toulouse, 2005. 104 p.
4. Les services vétérinaires: organisation, assurance qualité et évaluation. *Revue scientifique et technique*. Paris: OIE, 2003. Vol. 22, No. 2. P. 250.
5. Petitclercq M. La place et le rôle du vétérinaire dans la chaîne alimentaire "de la fourche à la fourchette" et support légal. *Revue scientifique et technique*. No 32 (2). URL: http://web.oie.int/boutique/index.php?page=ficprod&id_prec=1185&id_produit=1292&lang=fr&fichrech=1 (дата звернення: 19.03.2021).
6. Plan de la filière viande bovine française. URL: <http://agriculture.gouv.fr/egalim-les-plans-de-filieres> (дата звернення: 19.03.2021).
7. Stratégie de la France pour le bien-être des animaux 2016–2020. URL: http://agriculture.gouv.fr/sites/minagri/files/160627_ani_bea_strategie.pdf (дата звернення: 19.03.2021).
8. Vallat B. Veterinary Services: organization, quality assurance and evaluation. *Scientific and Technical Review*. Paris: OIE, 2003. Vol. 22, No 2. P. 355–357.

Didok Yu. V.,

*Doctor of Public Administration, Associate Professor,
Professor of Public Administration Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0002-3364-115X*

STRATEGIC DIRECTIONS OF PUBLIC ANIMAL HEALTH MANAGEMENT IN FRANCE: EXPERIENCE FOR UKRAINE

This paper summarizes the arguments within the scientific discussion on the issue of application of strategic management in the activities of public authorities that implement national policy in the field of animal health. The relevance of the research topic is due to the growing need of citizens to solve problems related to animal health and welfare of the territory in terms of dangerous zoonotic diseases. The main purpose of the research is to identify strategic directions of public animal health management on the example of leading European countries. The object of research is France as the country closest to Ukraine in size, administrative-territorial division, population, diversity of lands, the structure of livestock, which opens similar prospects for farmers and the food industry. The paper presents results of a study of institutional and legal bases of the system of veterinary medicine governance in France, which showed the use of strategic management. The mission of the French State Veterinary Service, which is to protect animal health, public veterinary health, the environment, have been characterized. The basic provisions of the National Animal Welfare Strategy of France for 2016–2020 have been clarified. It is noted that this Strategy is aimed at scientific support of production, strengthening veterinary controls and sanctions, innovation, modernization of the educational system, the regulation of animal abuse, empowering stakeholders at all levels. It is emphasized that the purpose of implementation of the Strategy is to mobilize the efforts of all stakeholders for the development of animal husbandry and ensure animal welfare as one of the national priorities. Public veterinary health and animal welfare have been identified as strategic directions of public animal health management in France for the last 5 years. The results of the research can be useful for drafting the mission and strategic priorities (goals) for the development of the veterinary medicine system in Ukraine, taking into account the recommendations of international organizations and the experience of developed foreign countries.

Keywords: strategic management; animal health; mission of State veterinary administration; animal welfare strategy; national policy in the field of veterinary medicine.

References

1. 2016–2020: une stratégie globale pour le bien-être des animaux en France. Site officiel du Ministère de l'Agriculture et de l'Alimentation. (2020). URL: <http://agriculture.gouv.fr/2016-2020-une-strategie-globale-pour-le-bien-etre-des-animaux-en-france>.
2. Bien-être animal: renforcement du plan d'action prioritaire. URL: <http://agriculture.gouv.fr/bien-etre-animal-renforcement-du-plan-daction-prioritaire>.
3. Fondeville A-L. (2005). La responsabilité des vétérinaires agents de l'état en droit français et en droit britannique. Toulouse.
4. Les services vétérinaires: organisation, assurance qualité et évaluation. *Revue scientifique et technique*. Paris: OIE, 2003. Vol. 22, 2, 250.

5. Petitcler, M. La place et le rôle du vétérinaire dans la chaîne alimentaire “de la fourche à la fourchette” et support légal. *Revue scientifique et technique*. No 32 (2). URL: http://web.oie.int/boutique/index.php?page=ficprod&id_prec=1185&id_produit=1292&lang=fr&fichrech=1.

6. Plan de la filière viande bovine française. URL: <http://agriculture.gouv.fr/egalim-les-plans-de-filieres>.

7. Stratégie de la France pour le bien-être des animaux 2016–2020. URL: http://agriculture.gouv.fr/sites/minagri/files/160627_ani_bea_strategie.pdf.

8. Vallat, B. (2003). Veterinary Services: organization, quality assurance and evaluation. *Scientific and Technical Review*. Paris: OIE, vol. 22, 2, 355–357.

Надійшла до редколегії 19.03.2021 р.